

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Չփեղյակ թ.

հմայներ

ԼԿՈ

12

1999. 1

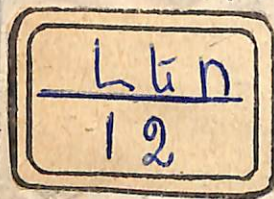
Մ. ԱՐԵՂԵԱՆ

ՆՄՈՒՇՆԵՐ

ՇՈՒՇԻ

Տպարան Հայոց Հոգևոր Տեսչության

1888

Дозволено цензурою 6 августа 1888 г.

• Г. Тифлисъ.

Типог. Шушин. Армин. Духовн. Ведомства.

Հ Ո Վ Ի Կ

Փչիր մեղմով, զովիկ քամի,
Կանաչագատ մախմուռ սարից,
Փչիր, անցիր բարձր ժամի
Հովանաւոր խաչիկ-ծայրից:

Կակուղ թւովդ կամացուկ
ձօճիր կանաչ ցորենին արտ,
Որ ոտքիս տակ, զեռ նորեղուկ,
Ծածան-արձակ խաղայ հանդարտ:

Դու՝ որ երկնի սահմանի մէջ
Լայնածաւալ ընթացք ունես,
Ազատ-արձակ միշտ ելեէջ
Սիրուն լեռան վրայ կ'անես,—

Դու զովացուր և իմ ճակատ,
Դու բեր և ինձ, հովիկ, անդորր,—

28. 12

7 12-60

Ա՛խ, սիրա—հոգիս, քանց վառ արկատ,
Բռնկել է տենչատոչոր:

Ներսդիս վառած բոց-կրակէն
Կրճքիս պատեան սրտիս համար
Նեղ է սաստիկ,—նրա տակէն
Սիրտս թռչում է լայն կամար:

Դու փափկաթու զովիկ զեփիւռ,
Առ ինձ, ինդրեմ, թուիդ վրան,
Տար ինձ սարերը ծաղկապիւռ,
Կանաչ մարմանդ, հովուի վրան,

Ուր ծաղկում է կեանքը խաղաղ,
Երջանկութեան ոսկի ժամեր
Ժպտում, անց են կենում ուրախ,—
Տար ինձ, զեփիւռ, այն սուրբ վայրեր. . .

1883 Արկաղու Ս. Խաչ:

Ս. ԼՈՒՍՍԻՈՐԻԶ ԽՈՐ-ՎԻՐԱՊԵՆ

[Ժողովրդ. աւանդ.]

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ են ձայն հոգում
Դժոխքի խոր անդունդները,
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ են դռնեւ մտքում
Չար-Սատանի գահոյքները:

Սանդարամետը մեղմ ձայնէն
Ինչո՞ւ սարսում է, սարսափում,
Նւ աւելի չարերն ամեն
Մթին Սանդարքը խոր թափում:

Իսկ մեր աշխարհն անցնում իրար,
Աղմուկն իշխում է ամենուր,
Ռամիկ, զինուոր ու նախարար,
Դարձեալ ամենքն առնում են սուր:

Մթթ է պարսիկն է զէնք առած
Արագ վազում մեր աշխարհը,
Որ Տրդատայ հզօր ձեռաց
Յափշտակէ մեր հայ գահը:

Ո՞ւր է Տրդատն ահեղաղոր,
Խնձեռ չէ նա մի ականուամ,
Հայոց-Մեծաց սէգ թագաւոր,
Եւ պարսից զօրքն անհետ անում:

Բ.

Արտաշատու Խոր-Վիրապին—
Լցում է տասն և հինգ տարին—
Կենդանի է դեռ սուրբ Գրիգոր,
Մեր բարեխօսը զօրաւոր:

Սուրբ Հաւատքը Լուսաւորչին
Օգնական է մէջ վիրապին—
Մեր սուրբ Հաւատքն էլ յաւիտեան
Բոլոր Հայոցս է պահապան:—

Լուսաւորիչ բազկատարած
Փակուած է մէջ Խոր-Վիրապին,
Ու չորս բոլորքն օձերն առած,
Շուրջ են եկիլ Լուսաւորչին:

Սողուն-զեռունքը միասին
Նստոտել են լռիկ-մեծիկ,

Լուսաւորչի լոյս-երեսին
Հոգեղմայլած անում մտիկ:

Լոյս-երեսէն ճառագ ցորում,—
Մութ վերապն է լուսանման,—
Լուսաւորիչ բերան բանում,
Ասում է իւր աղօթքն անձայն:

Նրա մրմունջ սուրբ աղօթքէն
Նրկինք-գետինքը շարժուեցին,
Յանկարծ անդունդքը բացուեցին.

Նրա մրմունջ սուրբ աղօթքէն
Թնդաց դահլիճը Սատանի,
Ամուր դահլիճը Դժոխքի.

Նրա մրմունջ սուրբ աղօթքէն
Տրդատ թախտից գլոր եկաւ,
Արքան թախտից դետին ընկաւ.

Նրա մրմունջ սուրբ աղօթքէն
Տրդատ վազեց դէպ Մեծամօր,
Վազեց, մտաւ շամբերը խոր.

Նրա մրմունջ սուրբ աղօթքէն
Խորխոր պատեց Սէգ-Տրդատին,
Խռի խորխոր թագաւորին:

Գ.

Լուսաւորիչ բազկատարած
Մէջ վերապին, Խոր-Վիրապին,
Մէջ գարշաթոյն զեռուններին
Աղօթք անում գէպի Աստուած:

Նրա մրմունջ սուրբ աղօթքէն
Թնդաց և խորքը վերապին,
Սողուն-զեռունքը քաշուեցին,
Իջաւ Տիրոջ լոյսն երկնքէն:

Եւ պահապան Հրեշտակն առաւ
Լուսաւորչի սուրբ աղօթքը,
Տիրոջ առաջ երկնք տարաւ,
Եւ Քրիստոսի ձգեց ոտքը:

Գ.

Լուսաւորիչ բազկատարած
Մէջ վերապին, Խոր-Վիրապին,
Նրկնի պայծառ դռներն են բաց
Վեր վերապին, Խոր-Վիրապին:

Կանաչ-կարմիր ամպէ կանգնած,
Եւ Հրեղէն կամար կապած,
Հրեշտակները դաս-դաս շարուած,
Շուրջ կամարին են բոլորած:

Լուսաւորիչ մէջ վերապին,—
Իւր Տէր Քրիստոս վեր վերապին,
Լուսաւորիչ աղօթք անում,—
Քրիստոս վերից աղօթքն առնում:

Ե.

Լուսաւորիչ մէջ վերապին,
Իւր Տէր Քրիստոս վեր վերապին,—
Լուսաւորիչ աղօթք անում,
Իւր Տէր Քրիստոս հրաման հանում:

Եւ զուարթուն Հրեշտակներ
Կարգ են շարուում երկնից գեօինք,
Լուսաւորչին առնում թևեր,
Ու վերապից ելնում երկնք:

Լուսաւորիչ Հրեղէն ամպին,—
Նրա լոյս-աչքը գեօնին է:

Լուսաւորիչ հրեղէն ամպին,
Նրա լոյս-աչքը Հային է:

Ամպերի մէջ աթոռ մի կան,
Ոսկի աթոռ մի կան դրած,
Քրիստոս վրան փառքով բազմած,
Ձեռքին ճերմակ թուղթ ու մատեան:

Լուսաւորիչ է առաջին
Տէր Քրիստոսի առջև անկման.
Քրիստոս տալիս Լուսաւորչին
Աղամային մահու մատեան:

Լուսաւորիչ կանգնում յոսով,
Եւ Քրիստոսից մատեանն առնում,
Պատռւում է իւր սուրբ ձեռքով,
Եւ մէջ հրեղէն բոցին վառում:

Եւ Գաբրէլից Լուսաւորիչ
Առնում է մի ոսկի գրիչ:
Եւ Քրիստոսի սուրբ ձեռքիցն էլ
Մաքուր, ճերմակ թղթիկն առել:

Առել գրում մեծ ու պսակին,
Նա մեր բոլոր հայոց ազգին
Ոսկի գրով գրում անքակ
Մէջ այն մաքուր թղթին ճերմակ...

2

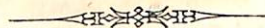
Լուսաւորիչ մէջ վերապին,
Լուսաւորիչ մէջ աղօթքին.

Նրա հզօր սուրբ աղօթքէն
Նրկինք-դեռինք կը զարհուրեն.

Նրա հզօր սուրբ աղօթքէն
Ձարին դահեր կը զլորուն.

Նրա հզօր սուրբ աղօթքէն
Հայերը հայ-քրիստոնեայ են:

1883. Ս. Էջմ.

* * *

Տրտմամ է հոգիւ... Առ, երգիչ, քո ձեռք,
 Եւ զարկ թնդադին ոսկեւար քնար,
 Ճնշում են թէ քեզ աշխարհի գործերը,
 Եւ ոչ մի սիրտիանք չունիս քեզ համար,

Դու երկնի շողուն ծիածանի տակ
 Աչքերդ յառած, շրայիր փառքով:
 Դու հոն տես կեանքի քո սուրբ նպատակ,
 Եւ մխիթարանք կը գտնես հոգւով:

Անմահ հանդերձեալն է քեզ առաջնորդ,
 Ուժդին հնչեցրու սրբազան գործիդ,
 Եւ հեռու թողած կրքերի ոլորտ,
 Վերեւ ամբարձիր, վառելով հոգիւ...

1885

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԿԵՆՅԱՂ

[Հէյնէից]

Ծեր հանքահանը կենում է
 Սարի վրայ խրճթում—
 Հոն շրջում է կանաչ մայրին,
 Լուսնակն ոսկի փայլկոտմ:

Խրճթի մէջ մի բազմոց կայ,
 Ողջ քանդակած գեղեցիկ.
 Երջանիկ է վրան նստողն,—
 Ու ես եմ այն երջանիկ:

Բազկով ծնկիս մանկիկն յենած,
 Մօտիս նստած է հանդարտ,
 Աչկունքն ինչպէս կապոյտ աստղեր,
 Շրթունքն ասես կարմիր վարդ:

Եւ կապուտակ սիրուն աչերն
 Ինձ են փայլքով ակննում:
 Ու վախէվախ շուշան մասներ
 Նա վարդ բերնին է տանում:

Ձէ, չէ, մեզ չէ տեսնում ոչ որ.
Մայրդ ճախրակ է մանում,
Հայրիկդ էլ խօ վինը ձեռքին
Հին երգն ածում ու երգում:

Եւ մանկիկը շշնջում է
Ցածր ձայնով, խիստ կամաց.
Եւ ինձ արդէն վստահութեամբ
Նա շատ գաղտնիք է յայտնած.

«Ե՛հ, հօրաքոյրս որ մեռաւ,
Ել մենք քաղաք չենք գնում.
Բայց ինչ սիրուն, լաւ է այնտեղ,
Մարդու սիրտ բաց է լինում:

«Այստեղ տարին-բոլոր սառած,
Լհռան գլխին ենք մենակ.
Հապա ձմեռն,—ս՛հ, ձմեռն
Ամբողջ թաղւում ենք ձեռն տակ:

«Յս էլ երկչոտ մի աղջիկ եմ,
Վախենում եմ քաջքերը...
Ձէ որ նրանք այս ու այն կողմ
Շատ են շրջում գիշերը»:

Յանկարծ լռում է փոքրիկը,
Հէնց իւր խօսքից վախ ելած,
Եւ պինդ ծածկում թաթիկներով
Աչերն ու դէմքն այլայլած:

Դուրսն եղևինը շրջում է,
Ներսում ճախրակը ճրճում,
Վինը հնչում է մէջէմէջ,
Իսկ հօր հին երգը մրմռում:

«Ձար քաջքերից, սիրուն տղայ,
«Մի՛ վախենար դու, մի՛ երբէք.
Հրեշտակները, սիրուն տղայ,
«Հսկում են քեզ գիշեր-ցերեկ»:—

Լուսնակն հեղիկ գաղւում է դուրս
Կանաչ մայրու ետևում.
Եւ սենեակի մէջ լապտերը
Վառւում, աղօտ պլպլում:

Իսկ կապուտակ աչերն աստղիկ
Շողում պայծառ իմ դիմաց,
Շրթունքին վարդը վառ անում,
Եւ աղջիկն ասում է կամաց.

«Մեզնից լաւեր տնականներն *) են
Գալիս մեր հացը տանում:
Երեկոյեան արկղը լեքն էր,
Իսկ այսօր բան չէր մնում:

«Մեզնից լաւերը մեր կաթի
Սերն ուտում են, չին ծածկում
Ամանն էլէ, մնացած կաթն էլ
Գալիս կատուն է լսկում:

«Մեր կատուն էլ մի կախարդ է,
Անձրե ու մութ զիշերը
Նա գնում է սարի վրայ
Քանդուած բլրի մօտերը:

«Այնտեղ առաջ կար մի սիրուն
Ու մարդով լեքը դղեակ.
Մէջն ասպետ, կին խաղում էին
Միշտ ջահերի լուսու տակ:

«Մէկ օր մարդիկն ու դղեակը
Դիւթեց մի չար կախարդ կին,—

*) Տնական—տան ոգի (домовый).

Դղեակն խփոյն քար-քանդ եղաւ,
Մարդկանց թաղեց իւր տակին:

«Բայց հօրաքոյրս ասում էր.
Մի խօսք կայ, թէ որ ոքմին
Այդ խօսքն ասէ հէնց ճիշդ տեղում,
Դիշերը հէնց ճիշդ ժամին,

«Աւերակներն էլի կ'ենեն,
Սիրուն դղեակ կը դառնան,
Ասպետ, տիկին միջին դարձեալ
Ուրախ-ուրախ պար կը դան:

«Եւ ո՛վ որ այս թիւսմն ասէ,
Ամենք նրան կը խեն.
Փող ու թմբուկ ուրախ երգով
Հա՛ նրա գովքը կ'ասեն»:

Այսպէս են վարդ շրթունքներից
Հեքաթները դուրս գալի.
Եւ աղջկայ աչերն-աստղիկ
Շողշողում էլ աւելի:

Եւ մասների անուններն է
Մէկ մէկ տալիս նա, հերը

Հիւսում ձեռքիս,—խնդում, ժպտում,
Ու լըռու կենում վերջերս:

Եւ ամեն ինչ խաղաղ տան մէջ
Այնպէս է ինձ մտերիմ—
Սեղան, աթոռ, կարճես, առաջ
Մէկ է՛լ տեսած ես լինիմ:

Ժամացոյցը ճկճկում է
Պատի վրայ, և հնչում
Վինը մէկ մէկ անոյշ,—իսկ ես
Ոնց որ լինիմ անընդամ:

1885

ՀԻՆՇՏԱԿ ԵՒ ԴԵՒ

[Աւրմանտովի «ԳԼ»-ից]

Կապոյտ, արձակ եթերով
Մի սուրբ հրեշտակ էր սլանում
Ոսկեփետուր թևերով,
Եւ, զիրկն առած, երկրէս տանում
Մեղաւորի մի հոգի:
Նա յուսոյ քաղցր խօսքերով
Հոգու կասկածն էր վանում,
Եւ չարչարանքն ու մեղքի
Հեռքերը ջերմ արցունքներով
Նրա գէմքից լուանում:

Դրախտի ձայներն արդէն հեռուանց
Գալիս հասնում էին նրանց,
Երբ յանկարծ խոր անգնդից,
Մէջ կտրելով ազատ ուղին,
Գժոխային չար-ժանա ոգին
Վեր խոյացաւ սպառնալից.—
Հզօր էր նա փոթորիկի պէս,
Փայլուն նման կայծակին,

Ն անմտութեամբ, ժպիրհ ու վէս,
Ասաց. «Իմն է այդ հոգին»:

Հրեշտակն աչքը խիտա կերպով
Փորձել վրայ խոժոռեց,
Եւ թեքն ուրախ թափ տալով
Երկնի ցոլքի մէջ սուղուեց,—
Նա տարաւ հեան արդար հոգին:
Իսկ երկրայող դեւ՝ յաղթուած,
Անմտութեան իւր ցնորքին
Նշաւակի անէծք կարդաց,
Եւ, վերստին ամբարհաւած,
Տիեզերքում մենակ մնաց,—
Անյոյս, անսէր, ինչպէս առաջ:

1885

Բարեկամ, նայում ես ին,
Հայեացքդ տխուր սեւեռած նրան,
Ուղում ես տեսնել հեռու ապագան,—
Խաւար է նա քանց մռայլ գիշերին.
Ինչ անտակ վհի յատակն անթափանց,
Ինչպէս ով կիանի անդունդը մռայլ,
Ուր չէ հասցնում արեգակն իւր փայլ
Անմատոյց է նա աստուոր մարդկանց:

Ներկան քեզ համար չունի մխիթար,
Եւ տրամած, իսկոյն անցեալի՝ վրան
Աչքերդ ակամայ առնում են դադար,
Անցած օրն էլ չի՝ դառնալ յաւիտեան:

Նա այն ժամանակ, դեռ մանուկ անմեղ,
Ծաղկում էր այգում քան վարդ մի շքեղ.
Եւ չտեսնելով փչացած աշխարհ,
Սիրան երախտադէտ բաբախում էր ջերմ
Հայրական անկեղծ խնամքի համար,
Եւ տածում իւր մէջ սրբութեան լոկսերմ:
Երջանիկ էր նա շատ, իմ բարեկամ,
Երջանիկ սրտի սիրովն աղագային,

Թէպէտեւ մերթ թիւր կը թու թիւնն ան-
գամ
ձնշում էր մաքի մաքուր աշխարհին:—

Ախ, անց կացան շուտ այն օրերն անոյշ,
Ինչպէս վաղանցիկ ժամերն երեկուան,
Անցաւ և մեծ հօր հովանին քնքոյշ —
Անխնամ մնաց նորահաս պարման:
Լուսաւորութեան փչեց սուտ քամին,
Եւ այն ջերմ հողին շատ շուտով սատեց.
Լռեց սրբութիւն, մոռցան երախտին,
Եւ կեղծ ազատը կարգը չպահեց:

Ախ, կարդ հրաշալի, միակ կասալար
Եւ աէր ընդհանուր դու տիեզերքին.
Հետտեց քեզ մի դամ հրեշտակը նախկին,
Եւ պայծառ երկնուց խորխորակեց խա-
ւար.
Չանսան քեզ մի դամ, միայն մի վայրկեան,
Եւ մոլորակներն, արեգն, և աշխարհ,
Եւ ամբողջ երկնի աստղային խորան,
Շուտ կը թօթափեն ամենքը խոնարհ...

1885 ղեկտ. 25.

ՄՕՐ ՊԱՏՄԱԾԸ.

Ուր որ լինիս, ինչտեղ գնաս,
Լոյս — Հաւատիս հաստատ մնաս:

Ժողովրդ. երգ.

Դուրսը ցուրտ է, բուքը խաղում,
Ձանձրալի է տանը միայն,
Մարդուս սիրտը չէ խաղաղում...
Չմուսն զիշերն էլ խիստ երկայն:—

«Ձէ՛, չէ՛, քնե՛րս չի տանում,
Մեղ մի հեքաթ ասա, մայրիկ»:
— Անպէտք հեքաթն ի՞նչ էք անում,
Ուրիշ մի բան պատմեմ, արիք:—

Շատ հեքաթներ ասել եմ ձեզ —
Մեղայ քեզ, Տէր, ամենայն ժամ,
Իսկի միտքս բերճում եմ Քեզ —
Լաւ լսեցէք դուք այս անգամ:

Տեսե՛լ էք, չէ՞, մեր սուրբ վանքը,
Ո՛նց շինուած է բարձր — աննման,
Ձեր պապերն են իրենց կեանքը,
Որդիք, դուք նրա վրան:

Ձեր պապերը, լուսահոգի
 Հայրս ասում էր, նրանք ուսով
 Արեւ են կիր-քարը վանքի,
 Ու բարձրացրել վանքն այդպիսով:

Ես մեղաւոր, լուսահոգին
 Շատ սուրբ մարդ էր, ասում էր նա՝
 Ամեն տարի կէս զիշերին
 Լոյս է իջնում վանքի վրայ:

Լուսահոգին լոյսը տեսնում—
 Երնե՛կ նրա տրդար աչքին—
 Ու մեղ նստում զովքն էր ասում
 Սուրբ Վարդանայ նահատակին:

Երեք զիշեր կ'ասէր, կ'ասէր,
 Ձէր վերջանալ պատմութիւնը,—
 Այն ի՛նչ հաւատք էր, այն ի՛նչ սէր,
 Որ ունէր մեր Հայաստանը...

Այս մեր Արազն՝ որ բարկացած
 Քարափների միջից վարար

Գարնան գնում է դէպի ցած,
 Գոռում, դոջում է անդադար,—

Այնտեղ, մեղ մօտ էր, որ տռաջ
 Մեր զինաւոր սուրբ Վարդանը
 Լուսաւորչի սուրբ Աջն ու Խաչ
 Պաշտպանեց, և Աւետրանը:

Այս մեր բարձր լեռներն որ կան,
 Սրանց այն զին կայ մի մեծ դաշտ,
 Էլի լեռներ, էլի դուրան,—
 Նոր զալիս է պարսիկն անհաշտ:

Ահա այդպէս հեռու հեռուից
 Հայոց զրկում է խիստ հրամանք
 Թաղաւորը՝ կռապաշտ պարսից,
 Որ մեր Հաւատքը ուրանանք:

«Վերցուի՛, ասում է չար արքան,
 Հայոց Հաւատքն այս աշխարհքից,
 Թող Հայերն ի՛մ հաւատիս դան,
 Քրիստոս զրկուի իրա փառքից:

Հայերն էլ թող պաշտեն կրակը,
 Ամենքիս նա՛ լինի աստուած,

Ասում է, և արեղակը,
Որ հուր-անշէջն է մեղ տուած»:

Այս որ լսեց քաջը՝ Վարդան,
Վառուեց, լցուեց իւր սուրբ հոգին,
«Ինչքան կ'ուզեն հրաման կարգան,
Ասաց, թողնիլ չեմ ոչ ոքին»:

Թաղաւորն էլ ասաց. «Այդպէ՞ս. —
Տեսնենք ո՞վ դուրս կը գայ ինձ դէմ,
Զօրքերս առած կըզամ հրէս.
Ամբողջ աշխարհդ կը քանդեմ»:

«Հա՛, ոչ ոքի թողնիլ չեմ ես,
Ասաց, կըսկին զո՛հ չեմ անում,
Սուրբ Հաւատքի՞ս դու ընդդէմ ես, —
Կրակապաշտ ես չեմ դառնում»:

— Ե՛յ թաղաւոր դու անօրէն,
Հապա կը լնե՞նք կրակապաշտ,
Ո՞վ կ'ուրանայ լոյս-Հաւատքէն, —
Զենք ուրանալ, պարսիկ անհաշտ:

Մեր Հաւատքն է Լուսաւորչին,
Քրիստոս: Դրեց հիմքը Հաստատ.
Կրակն-արեւը թող կորչին, —
Յե՛տ կաց, հերիք է անհաւատ:

Սուրբ Վարդանը չի՛ մոռանալ
Հայոց ազգի սուրբ Հաւատքը,
Հայ-քրիստոնէն չի՛ ուրանալ
Լուսաւորչի լոյս-Հաւատքը:

Սուրբ Վարդանը հեծաւ իւր ձին,
Զայնեց հայոց զիւղ ու քաղաք.
«Ով սէր ունի լոյս-Հաւատքին,
Թող գայ, ասաց, նա իմ քամակ»:

Նրա ձայնին վաթսուն հազար
Զէնքը ձեռին կարծ՝ գնաց —
Բոլոր հայերը հաւասար
Թողին եկան պարսից զիմաց:

«Պահէնք մեր սուրբ Աւետարան,
Լուսաւորչի մեր Աջն ու Խաչ»,

Կտրիճ՝ներին կանչեց Վարդան,
«Գնա՛նք, վաղե՛նք պարսից առաջ»:

Սուրբ Վարդանայ զինաւորին
Ձայնն որ հայոց քաջերն առան,
Իսկոյն և եթ սուր քաշեցին,
Կռապաշտ պարսից վրայ ընկան:

Աջ ու ձախից վար ին թափում
Թաղաւորի զօրքերն ամեն,
Ընկնում էին արնած տափում
Սուրբ Վարդանայ ձեռքի սրէն:

Բայց որ այն տաք կռուի միջին—
Աստուած ուղեց—հրեշտակն եկաւ,
Տուր քո հողիդ, ասաց քաջին,—
Սուրբ Վարդանն էլ հողին տուաւ:

Նրա հետ էլ շատ կտրիճ՝ներ
Հայոց կողմից ընկան դեպին.—
Նրանց արգար սուրբ հողիներն
Նրկնքում են, Ասածու մօտին:

Մեր պապերն էլ նրանց համար
Նուիրել են իրենց կեանքը,

Ուսով կրել են կիր ու քար,
Ու բարձրացրել մեր այս վանքը:

Մեռնե՛մ նրա սուրբ շնորհքին,
Վերից տարին երեք անգամ
Լոյս է բերում մեր աշխարհքին,
Ու մեզ վրայ ունի խնամ:—

Դէ՛հ, որդիքս, այս մի բանը
Մտքերնուդ մէջ լաւ կը պահէք,
Ոնց զինաւոր սուրբ Վարդանը՝
Աստուծուցը դուք միշտ կ'ահէք:

Ականջ արէք իմ խրատիս,
Ուր լինիք, ինչտեղ դնաք,
Հաստատ եղէք լոյս-Հաւատիս,
Լոյս-Հաւատը չմոռանաք:

Գուրաբ սլոււ ու բուք է դեռ,
Խաղաղել է ամեն ներսին,
Ձանձրոյթ չունին մատաղ սրտեր,—
Գիշեր մօտ է լուսաբացին:

Երեխաներն հանգիստ ննջում,
 «Լոյս-Հաւատին հաստատ լինենք»,
 Քնից նրանք են շնջում,
 «Լոյս-Հաւատը չթողնենք»:

1886

Ա.Լ.ՊԵԱՆ ՈՐՍՈՐԴ

[ՇԻՆԵՐԵՅ]

—Ձե՞ս ուզիլ դու գտնն արածես,
 Գառնուկն է հեղ ու խոնարհ,
 Առուի ափին արինգ կ'ածես,
 Նա կըխայտայ վեր ու վար:
 «Ախ, չէ՛, մայրիկ, թող ինձ երթամ,
 Լեռան գլխին երէ որսամ»:

—Ձե՞ս ուզիլ դու ոչխար տանես
 Փողի ձայնով արօտը.
 Կ'երգես անոյշ, կըպահպանես
 Կանաչ սկրակում քո հօտը:
 «Ախ, չէ՛, մայրիկ, թող ինձ երթամ,
 Վայրի լեռան գլխին ման գամ»:

—Ձե՞ս ուզիլ դու ծաղիկ պահես,
 Ծաղիկ-ծաղկունք մարգերում,
 Դուրսը չկայ սիրուն պարտեզ—
 Վայրի է ողջ լեռներում:
 «Թող դու ծաղկունք, թող որ ծաղկեն,
 Մայրիկ, թող ինձ ելնեմ բակէն»:

Ու քաջորդին որսի դնաց.
 Զգտում է նա հեռու-վեր,
 Անդուլ հեռու խիղախընթաց,
 Դէպի լեռան խուլ տեղեր:
 Նրա առաջ, քանց հողմ արագ,
 Փախչում է մի այծեամ վայրագ:

Լերկ-ապառաժ սարաւանդից
 Թեթեւ քայլքով վազվառում,
 Եւ ժայռերի պատառուածքից
 Այծեամն անվախ ցատկոտում:
 Բայց ետեից, աղեղ ձեռին,
 Գալիս յանդուգն իւր թշնամին:

Նա լեւի քերծի վրայ փախչում,
 Կախուած մնում է ծայրին,
 Ուր ժայռն ուղղորդ մէկէն կորչում,
 Անհետանում է ուղին.
 Ներքէն ընկնում անդունդը խոր,
 Ետէն որսորդն աղեղնաւոր:

Նա սարսափած, լուռ հայեացքով
 Կեանք է հայցում բիրա մարդէն,—

Ի զ՛նւր, աղեղն անգուլթ ձեռքով
 Զիդ լարել է նա արդէն—
 Յանկարծ . . . տեսնես, ելնում է վեր
 Մուլթ անդնդից լեռնոգին ծեր,

Եւ պաշտպանում հզօր աջով
 Իւր հալածուած կենդանուն:
 «Ինձ մօտ էլ ես մահ ու վրդով»
 Գոչում է նա, «բերում դուն,
 Տեղ՝ ամենքին կայ աշխարհում,
 Ի՞նչ ես իմ հօտը չարչարում»:

1886

Ո Ւ Խ Տ

Յիշումես այն ժայռն ամպերի տակին,
Բռնում են ուրտեղ օձերն ահագին,
Ուր քարի տակից բղխում է աղբիւր,
Հազար մի մանով կաթ-կաթ իջնում վար,
Եւ կաթի միջին ճաճանչ խաղում բիւր:

Այնտեղ, սիրահար,
Տեսանք նախ իրար:

Յիշումես մատուռ ժայռի կատարին,
Իշխում է վերից նա մեզ-աշխարհին.
Կանաչ ու կարմիր դրօշները ծածան
Խաղում են այնտեղ, ծփում անդադար,
Եւ հեռու սարին շողում ծիածան.

Այնտեղ, սիրահար,
Նշնեցինք իրար:

Յիշումես անշուք սեղանը մատռան,
Քաղցրաբոյր խնկեր ծխեցինք վրան,
Վառեցինք այնտեղ մոմերը փայլուն,

Վառեցինք և մեր տենչանքներն արդար,
Ուխտեցինք միմեանց սրտի սէր անհուն.

Այնտեղ, սիրահար,
Մեր ուխտն յիշէ՛ յար:

1886

ՀՌԵՆՈՍԵԱՆ ԱԼՔ *)

[Հէյնէեց]

Այս ի՞նչ բան է, որ անընդհատ
Տրտում-տխուր եմ պսպէս.
Վաղի ասած մի հին հեքաթ
Երբէք զնում չէ մտքէս:

Օգը զով է, օրը մթնում,
Հռնոսն հոսում է հանդարտ,
Լեռան կատարը վառվռում.
Վերջալուսին շողաղարդ:

Սիրուն կուսան մի նստում է
Վերեն, այնտեղ հրաշաղան.
Հանդերձն ոսկի փայլիտում է,
Սանրում նէ հերը դեղձան:

Նէ սանրում է ոսկի սանրով,
Եւ հեան ասում երգ տխուր—

*) ԱԼՔ — ջրերի կանացի ոգի:

Ներա երգերն, անոյշ-անխոով,
Զօրեղ են և հրաշալուր:—

Փոքրիկ կրի *) մէջ նաւաստուն
Բռնում անձուկ կաթոգին,—
Նա նայում չէ խոչ-խթերուն,
Նա նայում է բարձունքին:

Քիչ ևս,—ահա կոհակները
Կլլում են կուրն ու նաւաղ,
Եւ տե՛ս, այլ ևս չկայ վերը
Երգիչ ալքը դեղանաղ:

1886

*) Կուր — փոքր մակոյկ:

ԵՐԵՒԱՅԻ ՕՐՀՆԵՐԳԸ ԶԱՐԹՆԵԼԻՍ:

[Լամարտին/ց]

Ո՛վ Հայր, որին պաշտում է Հայրս,
Դու, ում կանչում են ծնդալոք,
Ոյր քաղցր-ահեղ անունից լոկ
Խոնարհում է ճակատն իմ մայրս:

Ասում են թ'այս արփին պայծառ
Քո աջիդ մի՛ խաղն է մենակ,
Թէ նա ճոճում է ոտքիդ տակ
Ինչպէս կանթեղ մի ոսկեվառ:

Ասում են՝ Դու ես ծնեցնում
Դաշտահալի ձագուկներին,
Հոգի տալիս մանուկներին,
Եւ նրանք Քեզ են ճանաչում:

Ասում են՝ Դու ես զարդարում
Դոյն-գոյն ծաղկով բուրաստանը,
Եւ առանց Քեզ մրգաստանը՝
Միշտ անբերրի՝ բերք չէ բերում:

Քո բարութեան պարզեներին
Ողջ տիեզերքն է հրաւիրուած,
Միջատն անդամ չէ մոռացուած
Բնութեան այս մեծ խնջոյքին:

Գառն արօտին ծոթրին կրծում,
Կանաչ սէզը քաղում է այծ.
Ճանճ՛ն՝ ամանիս պուկին նստած,
Կաթիս ճերմակ շիթն է ծծում:

Արտոյան ունի դառն հատիկը,
Որ հասկաքաղն է վար ձգում,
Ծիտն աղունի ետքից գնում,
Մօրից կախում է մանկիկը:

Եւ Քո ամեն տուրքի համար,
Որ բաշխում ես օր-ամենայն,
Կէսօր՝ իրկուն՝ առաւօտեան,
Բաւ է անունդ տալ յօժար:

Տէ՛ր, իմ շուրթն էլ է թոթովում
Անունդ՝ ահեղ և հրեշտակին—
Քո փառաբան դասի միջին
Մանկի ձայնն է անդամ լսում:

Աստու՛մ են թէ շուտ է ելնում
Մեր խոնարհ գովքը Քո ունկին,
Թէ հրեշտակներն են երկնքին,
Եւ մենք նրանց ենք նմանում:

Օհ, որ այդպէս հեռւից Դուն
Լսում ես մեր իղձն ու փափագ,
Ես կը խնդրեմ Քեզ շարունակ՝
Ինչ որ կարիք կայ ամենուն:

Աստուած, ծորանք տուր աղբիւրին,
Ճնճղուկներին փափուկ փետուր,
Գառնուկներին Դու գեղմը տուր,
Եւ ցող ու հով մեր անդերին:

Առողջութիւն տուր հիւանդին,
Եւ մուրացկին կտոր մի հաց,
Տուր որք տղուն անակն ուզած,
'Լ աղատութիւն բանտարկեալին:

Աստուածա՛վախ ամեն մի հօր
Մեծ ընտանիք տուր Դու, և տուն,
Եւ ինձ խելք ու երջանկութիւն,
Որ լինի մայրս բախտաւոր:

Փոքր եմ, լինի՛մ բայց բարեմիտ,
Քանց այն մանկիկը տաճարին,
Որ տեսնում եմ մահճիս սնարին,
Ամեն առ'ւօտ գեղաժպիտ:

Սուրբ անունդ միաքս բեր յար,
Դիր աղբատին ձանապարհիս,
'Լ առատութիւն դիր իմ ձեռիս,
Որ ես սփռեմ փառքիդ համար:

Եւ թող իմ ձայնս ելնի դէպ Քեզ,
Քան ինկի ծուխն անուշարար,
Որ ոլորում է սուրբ բուրվառն
Երեխայոց ձեռքին՝ ինձ պէս:

1886

ԳԱՐՆԱՆ ՍՊԱՍԵԼԸ

[Ռուսերէնից]

Ծաղիկ մի՛ պտուէք
 Զմեռուայ դաշտում:
 Դեռ մեր աշխարհին
 Սառ-ձիւնն են իշխում:

Հողին խոնարհած
 Զեան ծածկոցի տակ,
 Ննջում են նրանք,
 Ծաղկունքը տաք-տաք:

Ա՛խ, ե՞րբ կըղարթնի
 Նոր ծիլը ծաղկանց,
 Ե՞րբ մէզն ու մնայլ
 Կըթողնեն մարդկանց:

— Զէ՛, չեն լինիլ միշտ
 Բուք-սառնամանիք,
 Մեզ մօտ կըգան շուտ
 Օրե՛րն էլ ջերմիկ:

Շուրջ կ'անցնի դարուն
 Շուտով մեր դաշտակ—
 Վեր կ'ենեն անտառն
 Եւ անդն ու գետակ:—

Նա կըխորտակէ
 Սառուցէ շղթան,
 Կըխլէ պաղած
 Ծածկոցը բնութեան:

Զէ՛ն լինիլ ծաղկունքն
 Երկարաւուրց քուն.
 Կընայեն տղայքն,
 Ու կ'ասեն «գարուն»:

1886

ԼԵՌՆՈՐԴՈՒ ՔՈՒՆԸ ՓՈԹՈՐԿԻՆ

Նայէ՛, փոթորկից առաջ ծիծեռներն
Ի՞նչպէս ցածրից են թռչում խմբովին,
Օգն ի՞նչպէս հեղձուկ է ու ծանրերեր,
Ի՞նչպէս մոլթ պատել լայնարձակ հով-
ախն.

Դիզւում են ամպեր վերևում անդուլ...
Հո՛ւ, ահա հեռուից որոտում է խուլ:

Նրջմոյիկ քամին մերթընդմերթ միայն
Փռչն սիւններով ոլրում անցնում է.
Թանձր թուխպն ահա սարերի վրան
Խորին մթութեամբ ինձ վախեցնում է.
Տե՛ս, տե՛ս, բորբոքուեց ողջ, և ճայթելէն
Վազեց վրայից վիշապը հրեղէն:

Փրկէ՛ մեզ, Աստուած, ամեն ինչ չորս-
դին

Վառուած ծիրանի երանգով՝ շողում,
Լեռ, անդ ու վրան և մարգագետին,
Կարմիր են հագել ամեն, ու դողում:

Բայց մանկիկն անհող իւր օրօրոցին՝
Հանգիստ ննջում է բնութեան ծոցին:

Հո՛ւ, ինչպէս թաղման սգաւոր դուշակ,
Հնչում է ամեն կողմից խռնչիւն.
Վախկոտ սրտերի մէջ միատեսակ
Փոթորկի ձայնից պաղւում է արին.
Նրկիրը սարսուռ, դարաւոր կաղնին,
Ամբողջ կոարտուած, պառկում է դեռ-
նին:

Գոռում է երկինք, դռում է անտառ,
Գազան, թեւաւոր դառնում ահաբեկ,
Գետախոր սուղւում ձկների վառ, —
Եւ մանկիկն էլի չէ վախնում երբէք,
Խաղաղ ննջում է վրանի առաջ,
Փոյթը չէ նրան փոթորկի հառաչ:

Որտա, գղբոց, ճայթիւն ու կայծակ
Նրան անուշիկ օրօր են ասում,
Եւ հեղեղասահ վիժանքն և առուակ՝
Քարերի միջից զայրադին վաղում:

Եւ վայրենաբար փրփրում, մռնչում,
Մանուկին դաշնակ երգեր են հնչում:

Թոթաւուչ անձրւն՝ անձրւր վա-
րար

Տեղում, ողողում սար ու ձոր բոլոր,
Յանկարծ... խշրտաց երկնքիցը վար
Աստուծու պատիժ կարկուտը խոշոր—
Լաց եղան մարդիկ, կենդանիք լացան.
Ոսկեգեղ հասկից արտեր մերկացան:

Բայց մանկիկն անհոգ՝ իւր օրօրա-
նում

Անուշակ քնով ննջում է հանդարտ,
Ժպիտը բերնին սիրուն խաղ անում,
Այտերին վառւում է ծիրանի վարդ:
Ի՞նչպէս գեղանի է նա, ու չքնաղ,
Տէր ընդ քեզ, աղէկ, քուն եղիր խա-
ղաղ:

Անցաւ փոթորիկ, դադարեց որոտ,
Նորից երկնքի կապոյտ կամարին

Փայլում է արեւ պայծառ ու բոցոտ,
Եւ հեղիկ նայում ցաւած աշխարհին.
Խոտ ու բոյս ամեն, թօնով լուացուած,
Յնծում են անդում, կանաչ, ճոխացած:

Մանկիկը զարթնում նայում է ան-
թարթ

Թարեգակն ի՞նչպէս պերճ է փայլկտում—
Ի՞նչպէս դոհ է նա, ուրախ ու զուարթ.
Աչերը մեղմիկ դէս-դէն շողկտում,
Ժպտում են վերի կապոյտ խորանին,
Ժպտում և լեռան, և հին վրանին:

1886

ՈՒԽԻԿ *) ԵՒ ՊԱՏԱՆԻ

Լճակը խաղաղ ժպտում է, խնդում
Լճակը լողի կանչում ամենքին,—
Ափին պատանու սրտիկը թնդում,
Խորին ցաւերով խռովում է հոգին:

Եւ մինչ նա յուզւում սրտի տանջանքէն,
Եւ մինչ նա ջրին նայում է անթարթ,
Ալիքներն ահա բացւում են մէկէն,
Եւ խորքից ոքմին ձայն տալիս զուարթ:

«Չե՞ս ուզում, պարման, ինձ հետ
լինել միշտ.
«Չե՞ս ուզում իջնել ալիքի տակը,—
«Այնտեղ չկայ դառն աշխարհային վիշտ,
«Ոնց որք է այնտեղ՝ ջրի յատակը»:

Պատանին տխուր հեռու է քայլում,
Սրտի մէջ յուզմունք խռնում են ան-
հուն.

*) Ուխիկ—ջրի աակ ապրող չար ոգի:

Պայծառ լուսնիկան ջրի մէջ փայլում,
Եւ ուխիկն էլի ասում պատանուն.

«Տես ռնց, պատանի, լուսնակը շո-
ղում,

«Դէմքը լուանում է սառը ջրին.

«Արեգն էլ պայծառ, չէ՞ որ նա լողում,
«Հրճւում է ցերեկն հետ ալիքներին:

«Աստղեր մարդարիտ, երկինք կա-
պուտակ

«Բեզ չե՞ն հրապուրում կայտառն խա-
ղերով.

«Բեզ չե՞ն հրապուրում ալքերն հեր-
արձակ,

«Ուրախ պար բռնած լուսնակ դիշերով»:

Ասում է ուխիկն ու ջուրը մոռնում
Լճափին կանգնած պատանին շուար,
Անձկում է սրտիկն, աչքերը մթնում,
Մթնում է նրա կեանքի փուչ աշխարհ:

Լճի երեսին ալքերը սիրուն
Անտրտում երգով կանչում խանդակաթ,

Պարի են կանչում տրամաժ պատա-
նուն,—
եւ նա ջուրն ընկնում կեանքից յու-
սահատ:

Լճակը կրկին ժպտում է, խնդում,
Լճակն հանգստի կանչում ամենքին—
Ափին պատանու սիրտն էլ չէ թնդում
Խորին ցաւերով խռովում չէ հոգին:

1886 հոկտեմբ. 31

ՈՍԿԵՄԱՅՐ-ՏԻՐԱՄԱՅՐ

Անձաւացի Անձեւացիք
Թողնում Պաղատն ու պինդ Կանգուար,
Հայր-Արամազդն ու սէր-Աստղիկ,
Թողնում զալիս են Դարբնաց-Քար:

Դարբնաց-Քարին բարձր կանգուն
Կայ Անահայց ոսկի պատկեր.
Գիշեր-ցերեկ դիմաց ոսկուն
Շարժւում են հոն հզօր ձեռքեր.

Շարժւում են միշտ, ածում կռան,
եւ շիկավառ երկաթ ծեծում
Ահագնագոռ սալի վրան.
եւ ծեծելիս չորս դին հեծում,

Հեծեծում է, դողում քարը,
եւ արձագանգ բերում, տանում:
Դղորդն ընկնում ողջ աշխարհը,
եւ խուռն ամբոխ ոտքի հանում:

եւ խուռն ամբոխ Անձեւացիք,
Թողնում Պաղատն ու պինդ Կանգուար,

Հայր-Արամազդն ու սէր-Աստղիկ,
Թողնում դալիս են Դարբնաց-Քար:

Դարբնաց-Քարին պսակ հիւսում
Մեծ բարերար Ոսկեմօրը,
Եւ նրանից կեանք են ուղղում,
Ու բոլորում շուրջ բոլորը:

Ու բոլորում, բռնում են պար
Ոսկիահատ դից չորեք դին.
Սալը թնդում է անդադար,
Ու չափ տալիս ժողովրդին:

Եւ ժողովուրդը կաքաւում,
Ու կեանք հայցում Ոսկեմօրից,
Իսկ դարբնոցի քուրան վառւում,
Մաքրում ախտերն ախտաւորից...

Եւ մինչ ամբօխն անում է պար,
Եւ մինչ թնդում է դռ սալը,
Ահա դալիս է Դարբնաց-Քար
Բարթուղիմէ առաքեալը:

Նա դալիս է Աստուածամօր
Հրաշակերտ պատկեր ձեռին,

Եւ հէնց հասնում է Ոսկեմօր
Ոսկիածին դից պատկերին,—

Ոսկի պատկերն ընկնում է վար,
Լռում յանկարծ զնդանը դռ,
Դադրում ձեռքերը կռանահար,
Եւ շուրջ ամբօխն ապշում բոլոր:

Եւ մոլթ այրից ահա սևեր,
Հսկանե՛րը կռանահար,
Սարն, ի վեր են ելնում դեւեր,
Եւ կատաղած նայում խոնարհ:

Եւ դռում են, «վրէժ» գոչում,
Խառնաղանձին հանում սարսափ.
Եւ ուժգնակի քարեր ձօձում,
Ժայռեր ձգում թանձրատարափ:

Խառնիճաղանձն անցնում իրար,—
Իսկ Առաքեալն առի—անխռով
Ելնում է վերը, Դարբնաց-քար,
Եւ ճիրամօր սուրբ պատկերով

Խաչակներում է բոլորդին,
Խաչի նշանն ամբառնում վեր,
Ցոյց է տալիս ժողովրդին,—
Ու չքանում են սև գեներ:

1886 նոյ. 29

ՋՈՒՂԱՅԻ ԳԱՂԹԸ

Ա.

ՋՈՒՂԱՅԻ ԿԱՄՈՒՐՋԸ

Ջայրացուկս առնու երասխ ընդ
կամուրջ: Վիրգ: Էնէակ.

Եօթը կամար գետի վրան
Իրար պարզած են յաղթ թևեր,
Եւ եօթը սիւն ձորի բերան
Ջրում կանգնած են անվեհեր:

Հազար տարուց կայ աւելի
Գոռոզ թաղերը կամրջին
Կապկապած են գեան ահռելի,
Ու ճնշում են իրենց տակին:

Գետը՝ գերուած՝ հեծեծում է—
Ծանր է լուծը նրա համար—
Եւ բարկացայտ նա ծեծում է
Օր և գիշեր սիւնն ու կամար:

Նա ծեծում է, ճնշում է զուր,—
Քան ձուլածոյ պողվատ-երկաթ,

Նրանց զանգեղ է յարամուր
Սէրն անջատուած և խանդակած: *)

Հոգի էր շատ սրտի սէրը,
Ահեղ գետը նա նուաճեց,
Զգեց նրա շղթաները,
Եւ դէպի մի՛ւս դին յառաջեց:

Անցան տարիք,— ահ, սէրն անցաւ,
Եւ սիրանոյշ կապի փոխան,
Կամուրջն— երկրի փառքը— դարձաւ
Ծանրագնաց ոտքի կոխան:

Ահա գալիս է կարաւան
Հեռու երկրից մեծ բեռներով:
Մեծափարթամ Զուղա-աւան
Նրան մնում էր օրերով:

Գալիս, գնում են շարունակ
Շարան ուղտեր զիշեր-ցերեկ—

*) Աւանդութեամբ Զուղայի կամուրջը շինել է մի հարուստ երիտասարդ, որպէս զի ամեն օր կարողանայ անարգել անց կենալ Նրասին և այցելել իւր սիրուհուն, որ միւս ափին է բնակուած եղել:

Գետը կոծում է բեռան տակ—
Շարանը չէ հատնում երբէք:

Գետը մոլում է, կատաղում,
Կռում սաստիկ քարերի հետ,
Եւ նա բնաւ չէ խաղաղում
Հսկայ կամուրջն անել անհետ...

Բայց դեռ կամուրջը կայ հաստատ,
Նա դեռ ծնշում է գետը զոռ,—
Նրա վրով դեռ անընդհատ
Հայ մարդիկ են անցնում բոլոր...

ՇԱՀ-ԱԲԱՍԻ ԳԱԼՈՒՍՏԸ

Շահաբաս... տեսանէր զայնքան
հարստութիւն եւ մախայր ի սրը-
տի... նենգել զնոսա:

Առաքել պատմ.

Ահա Տաճկին էլ զօրավար
Իւր յաղթութեամբ հպարտացաւ,—
Պարսկաստանից առած աւար,
Նա Երասխի կամուրջն անցաւ:

Եւ հարաւի հզօր արքան,
Ու հետն անթիւ մարտամբօխը,
Յաղթող Տաճկի ետքից ընկան,
Որ նրանից հանեն ոխը...

Եւ տես, կամուրջը շուրջ պատեր,
Զարդարում են Զուղայեցիք,
Փռում փայանդաղն ոսկեթեր,
Եւ տան գորգերը գեղեցիկ:

Մօտ սիւներին նրանք իրար
Անցնում, կանգնում են նոր սիւներ,
Եւ յաղթական շքեղ կամար
Բարձրացնում երկինքը վեր:

Անմիտ ամբօխը պերճ զուգուած,
Խռնում կամուրջն հետաքրքիր.
Եկաւ արքան—եւ, ծունդ չղքած
Ինչպէս մի մարդ, պազնում երկիր...

Զուարթ մանկտին մատաղերամ՝
Երգ են ասում անուշալուր,
Եւ փարթամներ կանչում յախուր.
«Արքայի կեանքը հազար ամ»:

Եւ արքային՝ ոսկին արծաթ
Գալիս շողում են առաջին,
Քանց արեգի խաղերն իսկ շատ
Մայր-Արաքսի ծփքի միջին...

Շլանում է Շահ-Աբասը,
Յիշում անփառ Զենդեհ-ռուդը, *)
Եւ առնելով ոսկէ սպասք,
Մտքից անցնում չար խորհուրդը...

*) Զենդեհ-ռուդ, որ կեանքի գետ ասել է,
Սպահանի գետն է:

Գ

ԺԱՄԿՈՉ

Եղբարք, ելէք յանոյշ քնուդ,
Յանոյշ քնուդ, դառն երազուդ,
Ի յոտն անկեալ ի Քրիստոսի...
Ժողովրդ, երգ

Պայծառ փայլում է փառաւոր
Լոյս աստղը մօտ է լուսաբաց,
Լուել է հոյն, ու գետը դռ
Անվերջ կռուից է դադարած,

Անվերջ կռուից կամրջի հետ,
Որ կապեց սիրտը սիրավառ.
Ա՛խ, փրկութեան յուսով և եթ
Կամուրջն եղաւ գետին աւար: *)

*) Աւանդութեամբ մի հարուստ պառաւ գաղթի
նախընթաց գիշերը քանդել է տունը Ջուղայի
կամուրջը, որ իբրեւ թէ Շահ-Աբասը չկարողա-
նայ ժողովրդին շուտով չուեցնել, և Օսմանցիք
հասնեն ազատեն:

Փարթամ պառաւ ջուղայեցին,
Սիրտը վառուած աղզի համար,
Հրաման հանեց, և հեծեցին
Մի գիշերուայ մէջ եօթ կամար:

Եւ շարժուեցան բրիչ ու մուրճ,
Եւ յաղթուեցաւ զոռոզ կամուրջ:
Կորաւ և սէրն, ու յիշատակն
Անդարձ մտաւ յորձանքի մակ...

Հիմ՝ վառ փայլում է փառաւոր
Լոյս աստղը վեր, ու լոյսն աս-
Լուել է հոյն ու գետը դռ
Գաղթել կռուից մե՛ղմ առաւօտ:

Հարուստ Ջուղան հանդիման է խոր.
Գեռ չեն բացուել խանթի դռներ,
Եւ ոչ կարւանն հանում ժխոր,
Ապրանք բերում, փարթամ բեռներ:

Վաղուց զարթնել է ծերունին,
Տիրոջ ծառայ ժամհարն արթուն,
Եւ փառաբանքը բերանին
Նկել զաւիթն եկեղեցուն:

Նա վեր ելաւ, կոչնակն այնտեղ
Բարձր ձայնով հնչեց երկար,
Եւ ձայն տուեց հետն երեքհեղ—
Նրա ձայնն էր այս հեղ օտար:

«Ելէ՛ք, ելէ՛ք, Հայ-քրիստոնէք,
Ժամանակը վատացել է.
Բաւական է անոյշ քնէք:
Հայոց մեղքը շատացել է:

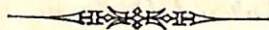
«Եղբարք, ելէք, եկէք Տաճար,
Մեր Աստուծուն ընկնենք ոտներ,
Մեր մեղքը լանք. դուցէ մի ճար
Ու փրկուլթիւն անէ մեզ Տէր:

«Եղբարք, հերի՛ք անհոգ քնենք,
Մարդ չմնաց մեր աշխարհում,—
Մեր մեղքիցն է, որ անօրէնք
Բռնի գերի են մեզ վարում»...

Նրա ձայնը հնչում էր դեռ,
Եւ տարածւում աւանն հեռու,
Եւ նոր մարդիկն աղօթասէր
Ենում էին ժամ երթալու,—

Թնդաց յանկարծ աւանը շուրջ
Եւ խռովեց դուժկան ձայնից.
«Ջուղայեցիք հագնեն թող քուրջ,
Եւ ողբ ասեն արտասուալից»...

Կանչեց վերէն ծերուկն արդար,
Սիրտը լցուեց, ձեռքը դողաց.
Ընկաւ խօսուն կոչնակը վար,—
Վերեն ինքը մոլոր մնաց...

Դ

Հ Ր Ա Մ Ա Ն

Ե.

Գ Ա Ղ Թ Ը

Յահէ սպառնալեաց մահուան ակամայ
կամօք ելին ի գնալ:—Աղաղակ բար-
ձեալ աղիողորմ ծայնիւ արտասուօք...

արկին զքանալսն ի գետն:

Առաքել պատմ.

ձօխ Ջուղայի վիճակն ընկաւ.
Երրորդ օրը վճայ հասաւ—
Եւ, չուելու համար պատրաստ,
Ծանր բեռնում են էջ ու զրաստ:

Ծանր բեռնում կարաւաններ,
Որ խմբուած են ամեն կողմեր,—
Ի՞նչ, կրքաւե՞ն արդեօք նրանք
Բառնալու լոկ աղնիւ ապրանք...

«Դժուրս եկէք, դժուրս թողէք Ջուղան».
Կանչեց սաստով զաղթապետը,—
Ու շարժուեցին կարւան-կարւան
Փողոցներից դէպի դետր:

Գետափն եկան աղջիկ-կանանց
Շուտով ահա խմբերը հոծ—
Գերեվարի կանչին՝ նրանց
Խառնուում էր լացերն ու կոծ:

Քեզ համար են, սուրբ հայրենիք,
Քեզ համար են լալիս նրանք,—
Մրմռալուց լռէք, ալիք,
Դուք էլ կոծէք մեծ չարչարանք...

«Դուք հայրենի արտեր, բլուր,
Էլ չենք տեսնիլ մենք ձեզ երբէք.
Կըթողումենք, չգիտենք ուր,
Սարկութեան մէջ սրտաբեկ:

«Ո՛հ, որքան, որքան երջանիկ
Են մեռելները, մեր պապեր,
Քան թշուառներս կենդանիք,
Որ կրում ենք բախտի դաւեր:

«Մեր պապերը, նրանք զոնէ
Հայրենիքի մէջ պաշտեցին
Իբրեւ ազատ հայ-քրիստոնէ
Մեր սուրբ հաւատք—եկեղեցին:

«Տեսէ՛ք, թիւ վըայ նրանք
Այժմ էլ ազատ քուն են լինում:
Եւ աշխարհիս վիշտ ու տանջանք
Հեռու են այն տեղից փախնում:

«Դուք էլ հեռո՛ւ, մեր կոծ ու վիշտ.
Թող չիմանան մեր տառապանք,
Հանգիստ ննջեն նրանք ընդ միշտ.—
Մնա՛ք բարով դուք, սուրբ դամբանք:

«Մնա՛ս բարով, Վերին-Վաթան,
Եւ դու մեր սուրբ Աստուածամայր.
Մեղ յեա բերես շուտ Հայաստան,—
Քեղ ենք կանչում յօդ մեղ Համար...»

«Ա՛ռ դու, Երասխ, մեր աւանդը,
Դու՝ որ սկզբից վկայ ես լուկ,
Եւ ջրերով միշտ մեր անդը,
Այսքան թափել չես արտասուք,—

«Տես աչքերնուս մեծ հեղեղը,
Ու պինդ պահիր սուրբ բանալիքը,
Եւ յաւիտեան նրանց տեղը
Լռէ թող քո անլուռ ալիքը»...

«Հա՛պա, ճան՛պարհ, հա՛պա ճան՛-
պարհ».

Սաստ հրամանից ողբը խեղդուեց,
Եւ գետափով դէպի խոնարհ
Ջուղայեցոց զաղթը շարժուեց

Դէպ՝ այնտեղ, ուր հեռու հեռուն
Ձգւում են լայն դաշտերն անմոռ.
Սյնտեղ է և գետի մեծ հունն,
Ուր դալիս են բռնի բոլոր.

Գալիս, գալիս ամբոխն անվերջ,
Հայ ժողովուրդն աղքատ, թշուառ,
Հարստութիւն, անգերը պերճ՝
Վստ թշնամուն թողած աւար:

Սյնտեղ դալիս և շատ ալիք,
Գալիս, փռւում են լայն տաշտում,
Եւ մրմռում են խաղալիք
Ամբոխի դէմ, ու չեն հաշտւում...

Ա՛հ, իւր ետեն է պարսն ահեղ,
Առջեն ընկնում յորձանքն անհուն—
Եւ շուտ կ'ընտրեն շատերն այնտեղ
Յորձանքը խոր քան թշնամուն...

ԶԵՆԴԵՆՈՒԿ

Վշտանային ազգն պարսից զի քրիս-
տոնեայք պղծեն զջուրն:

Առաքել պատմ.

Հեռու պայծառ երկնքի տակ
Հրատոչոր երկրի պատուք
Զովացնում է մի գետակ,
Համեղ ինչպէս քաղցր կաթնով:

Անմահական Զենդեհ-ռուգին
Կեանքի շթերն են այն սահում,
Հոգի տալիս անապատին,
Եւ անասուն-ասուն պահում:

Քնի միջից նա մանիման
Ոլորում է մեղմ ընթացքով—
Հանց պարսիկներն էլ մոստուման
Նիրհում են իւր ավերի բով:—

Բայց էր Զենդեհ-ռուգը զարթնած
Այժմ մղում է սաստիկ մարտ,

Նա՝ որ ցայսօր հեղաղնաց
Հոսում էր միշտ լռին-հանդարտ:

Նա բրորում է զայրացած,
Դրդանք տալիս, ու ճիգ թափում,
Եւ ալիքներն իրար անցած՝
Եզրէ եզրիք են թարթափում...

Գեաւուրն եկել հեռու երկրից,
Նրա վրայ է դադարել,
Նրա կեանքի սուրբ ջրերից
Իրեն համար կէս մասն առել:

Գեաւուրն եկել, ու Սպահանում
Սշխարհի կէս բազմութիւնը *)
Անլուր ու խուժ աղմուկ հանում,
Խռովում է իւր խաղաղ քունը:

Խռովում քունը Զենդեհ-ռուգին,
Ձգում, պնդում են շղթաներ,

*) Սպահան—«աշխարհի կէս» է կոչուել իւր
բազմամարդութեան համար:

Կամուրջ կապում իւր երկու զին,
Հզօր կամուրջը ծանրաբեռ:—

Եւ նա զարթնել խոր անըջից,
Հիմ' տեսնում է,—ահա արագ
Գալիս, գնում են կամրջից,
Ու խռնում են մեծ հրապարակ....

Նա տեսնում է ու զայրանում,
Գրդանք տալիս սարսափելի,—
Թ'ինչո՞ւ կամուրջն աջող բանում,
'Է անցնում է դեռ դեաւուրն էլի...

Է

ՈՒՐՈՒԱԿԱՆՔ

[Հին Զուղայ]

Մայր Արաքսի ափերով
Քայլամորր գնում եմ,
Հին հին դարուց յիշատակ
Ալեաց մէջը պտրում եմ:
Գամառ-Քաթիպա

Սարի տակին ընկնում է դեռ
Ջառիվայրի վրայ մի գիւղ—
Հին հնութեան աւերակներ,
Եւ մի քանի աղքատիկ հիւղ:

Հազիւ լսում է հոն մէկմէկ
Մարդկային խօսքն ու խլրտոց...
Գիշերային մլար ու մէզ
Ծածկել են գիւղն ու հանգստոց.

Նրա ամեն մի խաչարձան
Եւ բեկորներ, մի մի ուրու,

Այսդին—այնդին կիսակործան
երևում են մութ-մութ հեռու.

Եւ ներքեւ ձորում խաղաղ,
Գոչից լռած, երասխն հպարտ
Իւր ալիքն է քշում դանդաղ՝
Գետափների միջից անղարզ:

Ձկայ բանուկ կամուրջը հին,
Փանի մ'սիւներ հաղիւ միայն
Յիշեցնում են աշխարհին
Հին Ձուղայի պերճանքն ունայն:

Այլ ևս այնտեղ չէ ժողովւում
Խուռն ամբոխը վաճառանոց:—
Բայց և ամեն գիշեր լսում,
Գալիս է խօլ մի ձայնձայնոց:—

Այն օդեղէն կարւանի զանգն
է զնգզնգում հեռու ճանպին,
Եւ թախծալից իւր արձագանգն
է ճօճում խուլ օդի միջին:

Այն կարւանն է ամեն գիշեր
Գիւղի փառքը հեռու տանում.

Նա տանում էր ամբողջ դարեր,—
Գիւղի փառքը չէ վերջանում...

Ամեն գիշեր, կէս գիշերին,
Այլ և մի ձայն հանում ժխոր,
Հնչում ընկնում մէջ սարերին,
Գետնի տակը մտնում է խոր.

'Լաւերքների մեծ ոգու հետ
Հանգստոցից իսկոյն և եթ—
Ձայնում, ելնում են ուրուականք,
Եւ սարէսար թռչում նրանք,

Աչք են ածում ամեն բեկոր—
Անցնում գետի այն մէկէլ գին—
Աչք են ածում ամեն կտոր,
Վերջի մնացորդը հին փառքին.

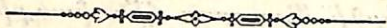
Դեռ ևս արդեօք տե՞ղն են շերիմ,
Շէնք ու սիւներ կանգուն կացած.
Եւ արդեօք բախտը ոխերիմ
Աւերանքից չէ՞ կշտացած...

Արդեօք բացւո՞ւմ չէ առաւօտ,
Երբ, օդեղէն շարքի փոխան,

Նորից հնչեն կամրջի մօտ
Կարաւաններ շարան-շարան...

Աչք են ածում—Հաւախօսին
Հին հանգստոցը դառնում յետ,
Շշնջում են մէկը միւսին,
Եւ գերեզման մտնում էլ ետ...

1886—1887.

* * *

Վշտով եմ նայում անցեալիս վրան,
Եւ ապագայիս նայում եմ ահով.
Քանց երեխայի զգուում եմ նրան,—
Եւ նրա համար չեմ ես ապահով:
Ինչպէս ճան'պարհից մոլորած ուղևոր
Ածում եմ չորագին աչքերս մոլոր,—
Կը տեսնե՞մ արդեօք մի պատգամաբեր,
Որ շատ յոյսերիս նպատակ ցոյց տար,
Որ ինձ իմ կեանքիս որոշումն ասէր,
Յայտնէր Աստուծու պահած ինձ համար:

Պատրաստ եմ սկսել ուրիշ մի նոր կեանք,
Բախտի փոթորկի մէջ կրքեր կրել,
Տանել անձկութիւն, վշտեր ու զրկանք,—
Ապրել եմ ուզում, ուզում եմ սիրել...
Ահա ժամանակն է,—սպասում եմ լուռ,
Ներսիս տենչն արդէն զարթնում է յախուռ...

Յողնած է հոգիս ցրտից ու մթից,—
 Ես շատ անկենդան մնացի երկար,
 Ինչպէս նորեղուկ պտուղն հիւթալից՝
 Առանց արևի՝ թառամ ու տկար...

1887 մարտ 21

ՄԷՐՈՒ ՇԱՀԱՊԵՏ

[ԳԵՐԹԷԿԵ]

Այն ո՞վ արշաւում զիշերը ցրտին։—
 Հայրն է ուշացած և հետն իւր որդին.
 Իւր հօրը դողդող կանում է տղան,
 Հայրն էլ պինդ բռնում տաքացնում նրան։—

Ո՛րդի, ի՞նչ ես կուչ եկել՝ ինձ կանում։—
 Մէրու Շահապէ՛տը, հայր, չե՞ս տեսնում,
 Մէրու Շահապէ՛տ, ազին, հրէ՛ն, երկայն։—
 Որդի, չէ՛, մի շերտ մառախուղ է այն։

Ընդ սիրուն տղաս, արի՛, եկ ինձ հետ.
 Շատ սիրուն խաղեր խաղ կ'անեմ քեզ հետ.
 Շատ ծիծղուն ծաղիկ կան իմ աշխարհում,
 Մայրս քեզ ոսկի շապիկ է կարում։—

Հայրիկ, իմ հայրիկ, դու չե՞ս էլ լսում,
 Շահապէտ կամաց ինձ ի՞նչ է ասում։—
 Հանգի՛ստ կաց, որդի, հանգիստ մնա դուն,
 Այն քամին խշշաց, հանեց սօսափին։

«Տղան, ինձ հետ դալ բա՛ չե՞ս կամենում
Աղջկենեւս արգէն չե՞ քեզ են մնում,
Լուսնակ զիշերով պիտ' երգեն ու պարեն,
Պարեն, օրօրեն, քեզ անոյշ քուն բերեն»:

Հայրիկ, իմ հայրիկ, ախ, դու չե՞ս տեսնում
Մէրու Շահապետի դստերըն այն մթնում:—
Ո՛հ, չէ՛, իմ օրդեակ, հասել ենք բրմուտ,*)
Այն հին ուռիքն են երևում մութմութ:—

«Տղայ, գրաւեցիր ինձ քո զեղ-պատկերով,
Կամաւ թէ չգտա, կըտանեմ քեզ զօրով»:—
Հայրիկ, իմ հայրիկ, հասաւ մեզ, բռնեց,
Մէրու Շահապետը, մէջքս, կոտորեց:—

Հայրը զարգանդում, քշում է շութափ,
Ձեռքին պինդ բռնած օրդուն ուշաթափ.
Նա տուն է հասնում արիւն-քրտնեղած,—
Զաւակը ձեռքին վախից էր—մեռած:

1887.

*) Բրմուտ—անտառի խիտ ու խոր տեղը:

ԹԱԼԻՍՄԱՆ

[Պուշկինից]

Հոն՝ ուր ծովը ճգվում է յար
Դէմ անապատ քար-ժայռերին,
Ուր լուսինը փայլում է վառ՝
Մթնշաղի քաղցր ժամին,
Ուր հարեմում հեշտանալով
Օրն անց կացնում է մուսուլման,
Հոն դիւթուհին քնքշալով
Ինձ ընձեռեց մի թալիսման:

Եւ փարելով ինձ, ասաց նա.
«Թալիսմանս պահիր քեզ հետ,
Նրա մէջ մի գաղտնի ոյժ կայ,—
Քեզ տալիս եմ սիրուց և եթ:
Խօթ ու մահից, իմ սիրելիս,
Մըրիկների և սպառնական
Փոթորակի կատաղելիս,
Քեզ չե՛ փրկիլ իմ թալիսման:

Արևելքի դանձերն անդին
 Նա քեզ երբէք չի՛ շնորհիլ,
 Մարգարէի ժողովրդին
 Նա ձեռքիդ տակ չի՛ նուաճիլ,
 Եւ ընկերի գիրկն անձկալից,
 Դէպ՝ հայրենի երկրի սահման,
 Օտար, տխուր աշխարհներից
 Քեզ չի՛ դարձնիլ իմ թախաման:

Բայց երբ նենգժեռ ու չար աչքեր
 Յանկարծ քո սիրտը կախարդեն,
 Կամ մեղկ շրթունք մի մուսլ զիշեր
 Զսիրելով քեզ համբուրեն,
 Սրտի նոր վէրք ու յանցանքից,
 Աղնիւ ընկեր իմ աննման,
 Դժմիտ դաւ ու մոռացօնքից
 Կըպահէ քեզ իմ թախաման»:

1887 յուլիս 16

Ա.Լ.Ի.Կ

[Ժողովրդ. չափով]

Գիշերուայ մուսլը տիրեց
 Դարին ու կանաչ այգուն,
 Քաղաքի աղմուկը լռեց,—
 Գրկեց ամենքին խոր քուն:

Անդադրում գետակն է ալիք
 Միայն վարելով մնչում,
 Եւ քամին, սիրուն իմ Ալիկ,
 Մէկ-մէկ հանդարտուկ շնչում:

Ես այստեղ պատիզ քամակին
 Կանգնած, ոսկի թառ ձեռքիս,
 Նուազում եմ սէր կաթողին,—
 Քո սէրն է վառում հոգիս:

Դուրս ելաւ սարի ետեւն
 Լուսնակն ոսկեղէմ լրման,

եւ թովեց աշխարհքս ամեն
Զքնաղ դիւցունհու նման.

Դուրս արի դուն էլ, անձկալիս,
Փայլէ՛, իմ սիրուն Արիկ:
Խաղաղելի՛ր, քո սէրն է դալիս,
Սրտիս ծփծփուն ալիք...

1887 օգոստոս 24

1888-Ի ՏԱՐԵՄՈՒՏԸ

Ա.

Մէջ մոլթ սենեակիս պառկած եմ տխուր.
Բացում չարատանջ հոգուս առաջին
Հին ցնորքներիս պատկերը յախուր,
Ահա մէկը, միւսն... ահա և վերջին,—
եւ ուրունների խօլական ու հին
Ծանօթ կարւանն, ահ, ելնում է մթնից.
Նրանք ինձ նշան են անում լռին,
Նրանք ինձ զլուխ տալիս ծաղրալից:
Դու գիշերային խաւար չարակիրք,
Խնչ՞ու ես ծնում դրանց ինձ տանջանք,
Խնչ՞ու ես թողնում գրկէդ արհաւիրք,
Խնչ՞ու ես ուզում հոգուս տառապանք...

Ի՞նչ, ի՞նչ էք ուզում դուք, իմ անուրջ-
ներ,
Վառուած ուղեղիս հեշտածին սարուկներ,
Թէ չէ՛, Խո էի ձեր ծառան անկամ,
Փայլուն խոստմունքից խաբուած յարածամ:

Բայց, հեռու ինձնից,—դուք ինչպէս նուրբ
ծուխ

Ցնդեցիք օդում առանց մի հետքի,
Գնացիք անդարձ ինչ լեռնային ուխ,
Վերացաք ինչպէս բոյրք վառ աղօթքի:
Զկաք, չկաք դուք, իմ հին անուրջներ,
Մի՞թէ դարձել էք նորերին կեանք տաք,
Նոր վայելչութիւն բերէք ինձ նուէր.—
Ախ, չէ, բերում էք լոկ դառն յիշատակ:

Ինձ երբեմն ձեր անապակ գինին
Բաշխեց ցանկալի արբեցութեան ժամ.
Բայց հիմա զարթիտումն իւր խիստ դառ-
նահամ

ձաշակն է ոլրում արդէն իմ բերնին,
Եւ ես պառկած եմ անոյս ու անոք,
Օտար են ինձնից ոսկի ցնորքներս,
Որ քանց մեղր անոյշ խանդավառ, անհոգ
Պատանեկութեան վառում՝ին ժամերս,
Երբ օրը ցերեկ իմ ինքնահաւան
Գրգռուն հոգիս, ոնց որ երազում,

Սիրու, հանգստի և վայելչութեան
Ոսկեղէն աշխարհ էր շուտ ստեղծում:

Ռւր վայելչութիւն, ուր այն աշխարհքը,—
Մի՞թէ այս խշտիս, և մոքիս տանջանք.
Զինի հալածանքն է իմ տեսած փառքը,
Եւ հանգիստն՝ ունայն կեանքիս անվերջ
ջանք:

Հեռու, ցնորքներ, խօլ խաւարի ծոցը,
Որտեղից եկել էք ինձ չարչարել
Դուք ցուրտ էք հիմա, այլ ևս ձեր բոցը
Զի կարող սրտիս սառոյցը վառել...

Բ.

Եւ ես պառկած եմ վերստին անոյս,
Տանջւում եմ սաստիկ դառնագին սրտով,
Դուրսը ցուրտ է, բուք, չկայ չնչին լոյս,
Քամին է միայն ձայն տալիս վրդով...
Դո՛ւ ինչ ես ուզում, վշտակոծ քամի,
Նախատի՞նք ես դու ականջիս բերու մ

Արարքիս համար,—ինչպէս թշնամի
Ինչո՞ւ ես սիրաս անխնայ քերում:
Ոռնում ես դռանը, մոլի ձմռան
ձանկերի միջին, ինչպէս դառադրում
Անսպասային ամեհի դազան,
Եւ սուլում ես, և գոչում, և գոռում:
Երկինքը պատել ես արդէն մէզով,
Վարում ես հիմա ձեռն անվերջ տարափ,
Մերթ ահեղ սարեր զիզում քովէքով,
Եւ իսկոյն սրբում ինչպէս մաքուր տափ:

Դ՞ու ինչ ես սուլում, դ՞ու ինչ ես երգում,
Քո այդ անմիտ դործը կատարելիս,
Ինչո՞ւ ես վրաս կծու կատակում—
Թէ՞ դու էլ բախտիդ վիճակն ես լալիս,
Թէ՞ քեզ էլ նոյն ցաւն է հարսծական
Անում սարէսար, բարձրից դէպի դաշտ,
Ոնց որ մոլորուած և անտիրական
Ազգն է թափառում բախտի հետ անհաշտ:

Թէ՞ ուզում ես ինձ կարգալ մեծ խրատ,
«Տեսնո՞ւմ ես զիզածս ահագին սար

Հարթում է իսկոյն ինչպէս անապատ,
Իսկ ես անվհատ շարունակում յար,
Կանգնում եմ նորից աւել մեծ լեռնակ,
Լցնում եմ ձորեր թեթեւ փետրանքով,
Տքնում եմ անդուլ, գործում շարունակ,
Եւ դարձեալ կանգնում մաքրածս ջանքով:

«Այսպէս և մարդու ցնորքի աշխարհն
Անմիտ Հրամանքի մի նշանի տակ
Թխպում կամ ժպտում է հեշտաբար,
Ինչպէս երկնքի պայծառ կապուտակ:

«Այսպէս հէնց որ հինն անցնում է գնում
Երանութեան ծոցը, արդէն զուարթ
Նորն իւր ոսկեղէն գործուածքն է հինում—
Հեշտին վայելքների, անթառամ վառ վարդ»:

«Հին սիրուն ցնորքն անցնում է անհետ,
Եւ ահա նրա հաւից ժպտում
Նոր ոսկի ցնորքը, և նրա հետ
Իւր վայելչութեան ծաղիկը փթթում:

«Հինն անց է կենում, և նորը գալիս,
Ինչպէս ոսկեվառ նոր արշալոյսը՝

Ամպերի վրայ փառքով ծագելիս՝
Հաւաստում է մեր երեկուայ յոյսը:

«Անցնում է զառամ-ալևոր տարին,
Տանելով մարդու ոսկի ցնորքներ,
Չէ՞ն ծնւում արդեօք նրա կատարին
Նոր տարուայ մաղթանք—բանդազուշանք—
ներ»...

Գ.

Ես պառկած էի տխուր, մտառանջ,
Լսում 'ի քամու անվերջ խրատին,
Եւ ահա զանգի բարձրաձայն զօղանջ
Տասն երկու անգամ պատմեց նոր տարին:
Նոր տարի... Քանի մատաղ սրտերում
Մոլեղին դարձով արիւնն եկաւ ման,
Հիմա ծերունի քանի մտքերում
Ուղեղի ցնորքն է մեծ դանդաղման:
Վառ երջանկութիւն, ոսկեղօծ անուրջ
Կէսգիշերային ուրախ վայրկեանում
Ամենքի զլիւին սաւառնում են շուրջ.
Եւ սիրով գրկած, իրար հետ մտնում

Երջանիկ զոյգեր բախտաւորութեան
Աշխարհը շքեղ, ուր մեծ հանգստեան
Ծաղկազարդ օրերն են ժպտում եւթ,
Եւ սէր, և բերկրանք՝ ոսկի ցնորքի հետ:

Քսան և երեք հռոն տարիներ,
Վաղանցիկ ինչպէս ժամ սիրանուէր,
Անցել եմ արդէն—ո՛հ, քանի՜ նուազ
Ծնողքս ինձ համար եղել են զուշակ,
Եւ քանի՜ ինքս եմ տեսել երազներ,
Ոսկի յոյս վառել այն օրից ի վեր,
Երբ միտքս տհաս սկսեց հասկանալ
Եւ վիշտ, և թախիծ, խնդութիւն և սէր,
Երբոր թափեցի ես իմ սառնահալ
Սրտիցս անոյշ արցունքի ծովերու...

Ո՞ւր են իմ խոկերս:—Անհետ անցկացան
Ինչպէս զեփեւոթին ապուսթի վրան—
Ո՞ւր են իմ տենչանք, խնդազին յոյզեր,
Ո՞ւր իմ փրկութեան փայփայած յոյսեր:

Արդիւնքը Հապա, դործածս վաստակ,—
Միթէ չէր խանձում ներսի դիւ կրակ,
Ամենայն բոպէ պատրաստ բորբոքել
Եւ ժողովրդեան խնդ ու լաց ոգել...

Ա՛խ, անցա՛ւ, կորա՛ւ իմ ոսկի երազ,
Սրտիս մէջ մնաց միայն մուսլ մութ,
Ինչպէս վերջնափառ ժպիտն Հեղանազ
Շուտով մթնեցնում է արեւմուտ,
Ինչպէս որ յանկարծ մարում է ճրագ,
Եւ տուեր լցնում անթափանց խաւար:
Գոնէ նոր յոյսեր—օրհասի աւար—
Նոր ցնորք ջարդուած սրտիս տան ճարակ:

Ա՛խ, առէք շուտով ինձ այնպիսի բոց,
Որ երբէք վառեց իմ սիրտ ու Հողին.
Որ երջանկութեամբ լցնում մարդու ծոց,
Կեանքը սիրել է տալիս կաթողին:
Թող աստղների այն հուր հեղափայլ,
Որ տոչորում է երկնքի ճակատ,

Գայ, իջնէ սրտիս խորշերը մուսլ,
Թօթափէ վրաս բոցեղէն հրատ.
Թող ելեքարական սիրոյ մեծ կայծակ
Անցնի մի անգամ նեարդերիս միջից,
Եւ աղիտաւոր կեանքի փոթորակ
ձնչէ իմ կրճկունքը դառնակսկիծ.
Թող ծնունին ներսդիւս անհամար ցնորք,
Ապագայ կեանքի ոսկեզան երազ.
Թող աստուածային բախտաւոր շնորհք
Ապառու՛մ սիրտս վառէ Հանապազ...

1888 յունուար 1

ԳՈՒՍԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ա.

Զարաբախտ գուսանը, թառը ձեռին,
Իւր անցած կեանքի մէջ խորասուզուած
Զարնում էր ուժգին խօսուն լարերին,
Զարնում էր, երգում սրտախոր յուզուած:

Ոսկի լարերի միաբան նուագ
Կենդանացնում էր երգչի առաջ՝
Քանց ներկայ լուպէն՝ անցած ժամանակն,
Իւր հնութեան անցքերը—վիշտ ու հառաչ:

Եւ նա լարերին զարնում է՛լ ուժգին,
Զարնում էր և իւր սե օրը լալիս.
Բայց նրա վշտի թախծալից երգին
Ոչ ոք կարեկիր արձագանգ տալիս:

Ինքնասէր անձին ստրուկ խառնադանձ,
Ինչպէս քարեղէն անլգայ արձան,
Ականջ չէր դնում երգին հիապքանչ,
Ծաւակից լինում նրա տրտմութեան:

Նա շրջապատել վշտահար երգչին,
Անգէտ մանուկի պէս հետաքրքիր,
Ականջում էր լոկ նուագի հնչին,
Իսկ ցաւին մնում էր անկարեկիր...

Բ.

Եւ երգչին երգում է ոգևորուած
Աստուոր կեանքի անգին գոհար սէրն,
Երկնային հրի մի բոցը վառուած,
Որ երջանկութեամբ լցնում է սրտեր:

Երգում է նա ի՛նչ որ սուրբ է անգին,
Ինչ վեհ է, ազնիւ, ազատ և վսեմ,
Ինչ որ ամբառնում մարդկութեան ոգին
Դէպ եթերային հովիտն աննսեմ:

Ինչ որ գեղեցիկ է և չքնաղեկ,
Քանց արշալուսի հայեացքն աննման,
Ինչ որ ներդաշնակ է և անուշեկ,
Քան հրեշտակների համերգն օրհնութեան:

Ինչ որ խաղաղում է ջարդուած սրտեր
Խռովալից կեանքի մեծ անապատում,

Ինչպէս բալ'սանի ամբօրիչ կաթեր,—
 Եւ ինչ սիրելի է, և ինչ անպատում,

Ողջ երգում է նա, գոլսանն ոգեշունչ,
 Հնչում են լարերը հրաշալուր,
 Եւ ցլւում նրա նուազի մրմունջ,
 Անմիտ ամբօխի մէջ, որ կացել լուռ:

Երգում է երգիչը—անխօս ամբօխն
 Առօրեայ շնչին կրքերի դերին,
 Սառնութեան շնչով պատած անփոփոխ,
 Դարձեալ անզգայ էր սուրբ երգերին:

Գ.

Եւ լի գառնութեամբ իմաստուն գոլսանն,
 Ածեց դարձեալ իւր գործին, և լիքը
 Տխուր ձայներով եղաւ երգասան,
 Հնչեց արուեստի բոլոր հրաշալիքը....

Չարաբախտ գոլսաններգում էր տրտում—
 Ապշած էր ամբօխն անտարբեր կրկին—
 Եւ երգի հնչերն հեռուն տարածւում,
 Կորչում 'ին անհետ՝ օդերի միջին...

1887 յունուար 10.

ԿՈՒՍԱՍՏՈՆ

Ինչպէս խրոխտապսնծ գեղանի հսկան,
 Երկայն ծայրախաչ նիզակին յենած,
 Յաղթութեամբ հպարտ, դէպ իւր շրջական—
 Արհամարհանքի ձգում է հայեաց,—
 Այսպէս և բարձրից սուրբ մենաստանը
 Երբեմն հաղիւ ականում է ցած.
 Նրա ոտքերի պինդ պատուանդանը
 Լեռան հաստատուն կուրծքն է քարացած:

Դարերից հետէ կանգնած է վերեն
 Անաստան ինչպէս իւր հիմքը հօր,—
 Ամեն ինչ անցնում, փոխւում է ստորեւ,
 Իսկ նա կայ և նոյն կայ հանապազօր:
 Նրա պարիսպները, յաղթ, բարձրաբերձ,
 Կանգնած են այսօր ինչպէս և երէկ,
 Դարպասը կողպած է, և նրա մերձ
 Պահ անում պահնորդ զիշեր ու ցերեկ:

Քանց մեղուների վատտակաւոր պար,
 Քանց միջիւնների անվերջ կարաւան,

Կամ ցնորքների շարքն ինքնահաւան,
 Զեռում են ներքե մարդիկ անդադար,
 Սռում են կրքեր—սէլ, ատելութիւն—
 Սւ լցնում նրանց սրտերը կրակ.
 Բռովում է տանջանք և երջանկութիւն,
 Սւ խինդ ու վշտեր թռչում են արագ:

Նտապում են մարդիկ տալ օգտաւէտ
 Հարկ

Մարմնասէր կեանքի ունայն ժամերին,
 Սւ հնչել իրենց նուազը դատարկ
 Դէպ կուսաստանի անդուրը վերին:
 Բայց այնտեղ, ինչպէս խուլ անապատում,
 Հանդարտ է կրկին,—տաղտկալի ձայներ
 Զեն նրա խորին հանգիստն ընդհատում—
 Այնտեղ միակերպ լուռ է օր-գիշեր:

Այնտեղ հարաւի կոյսերը չքնադ,
 Սրբազան ուխտին նուիրում սրտով,
 Խնկարոյր ցօղով ծաղկում են խաղաղ,
 Սւ վայելութիւն ճաշակում անխռով...
 Սւ մինչ արեգակն ոսկի է ցանում

Դէպի մեղքերից սևերես աշխարհ,
 Անմեղ հրեշտակներ, անօթք են անում
 Անոյշ արցունքով մեր մեղքի համար:

1888 յունուար 12

* * *

Քերծի զաղաթին կանգնած եմ բարձր,
Ներքեւ՝ ձորում հոսանքը վայրագ,
Ծեծելով քարէ ափերը կարծր,
Գարնան պերճանքով զլորւում է արագ:

Ո՞ւր ես շուտ վազում, դու լեռնային ուխտ,
Դէպ ամենակուլ և անսիրտ ովկիան.—
Աւաղ, քեզ նման և իմ սրտաբուխ
Յնորքը թռաւ ինձնից յաւիտեան:

Երբ հողիս վառում էր երազաստեղծ
Մանկութեան կրակ, եղբօրս համար
Իմ արտասուքներս էլ, ջերմ և անկեղծ,
Երբեմն վազում էին անդադար:

Բայց երբ որ մտայ հասարակութեան
Անդգայ խաւի մէջ, որտեղ կայ լոկ
Անցող արտասուքը պլատոնական,
Ուր հանգչում սրտի թրթիւր բորբոք,—

Եւ իմ արտասուքը շողիացաւ,
Ինչպէս քո կաթին ամառուայ օրում,
Եւ իմ բոցեղէն կրակը դարձաւ
Սոսկ կարեկցութիւն սրտիս ծալերում...

1888 յունիս 17

Շուշի

Վ Ճ Ի Ռ

[Նուէր նորընծայ ***-ին]

Անցեալս անցաւ ինչ կայծակի շող,
 Որ վայր մի վառում է երկնային ծոցը,
 Նրա հետ ցնդեց և իմ անրջող
 Մանկութեան ստեղծած ոսկեղէն ամրոցը...
 Հնչեց, հս, կեանքիս սրբազան վայրկեանը,
 Եւ ես կանգնած եմ աշխարհի դռանը:

Աշխարհ ցանկալի... ուր վայելութեան
 Բաժակը փրփրում է շրթունքներին,
 Եւ եռում կեանքի խնջոյք խնդութեան.
 Աշխարհ... բայց ես չեմ լինիլ քո գերին,—
 Ինչ համար չէ քո եռուն փոթորիկ,
 Որի մէջ վազում են, սնտի յոյսով,
 Չնչին կրքերի եռեւից մարդիկ,
 Եւ ստորեւ մնում աղցաւոր հոգսով:
 Ես կ'ուզեմ բարձր, բարձր վերանալ,
 Քան արծուի երկրէս հեռու սլանալ...

Աշխարհ... ուր ծաղկում է կոյսի հրապոյրը
 Իւր կախարդական հրեղէն աչերում,
 Որի դրախտային քաղցրունակ համբոյրը
 Արբեցութեան բոյր է մարդու բերում,—
 Ուր մոռացութեան ժամերը զուարթ
 Սահում են սրտի առաս զեղումով,
 Եւ փթթում ծաղիան ինչպէս քափուր վարդ
 Քարնան երկնքի տակին անխռով:

Ժպիտը... բայց իմ սրտիցս չանցաւ
 Նրբէք անուշակ ժպտի ճառագայթ,
 Եւ տանջուած հոգիս բնաւ չունեցաւ
 Այդ պատրանքն անոյշ, ինչ համար անյայտ:
 Իմ պատանութիւնս անցաւ հանդարտիկ,
 Լի անտէր ազգի վշտերովն ամբաւ,
 Ես ինչ մարդեցի իբրեւ քաջ մարտիկ
 Կեանքի հրապոյրքին լինել դիմադրու:

Եւ հիմ' որ հնչեց ըոպէն սրբազան,
 Տենչանքը սրտիս խորքերում զաղած,
 Ձեռքս եմ առնում մի սուրբ դաւազան

Եւ աշխարհ ելնում հոգւով խաղաղած...
Աշխարհ... ուր պիտի արտասուէ սրբեմ,
Եւ նրանց պիտի լինիմ մխիթար,
Որոնց չէ ժպտում օրհասը դժխեմ,—
Եւ պիտի չառնեմ օր անդամ դադար:

1888 յունիս 23

ՍԱԼՄԱՆ ԴԵՒ ԵՒ ՇՈՂԵՐ

[Հատուած.—Նմանողութիւն]

Եւ դե Սալմանը Շողերին
Մօտ է գալիս կիրքն աչքերին.
«Տիեզերքի մէջ անման,
Չնաշխարհիկ գեղ դու միակ,
Աստ ինձ դու, սրտիս իշխան,
Սիրու մի խօսք ասա մենակ,—
Եւ աշխարհքի ծայրերն իսկոյն
Թռչեմ, ու քեզ բերեմ բոլոր»:

ՇՈՂԵՐ

Ի՞նչ սիրու խօսք ես ամեն օր
Ուղղում—ասա՛ ինձ, ո՞վ ես դուն:

ԴԵՒ

Ո՞վ եմ ես,—ես գիտեմ մենակ
Շողերն ես դու, 'ւերջանկութիւն
Է ինձ համար այս զիտութիւն:
Ո՞վ եմ ես,—հա՛ որ արեգակ

Ու լուսնակից առաջ կար միշտ.
 Նա՛ որ բնաւ չէ տեսել վիշտ,—
 Եւ այժմ քեզ լոկ ականեւ
 Սիրու մի խօսք քեզնից հանել
 Է լոկ ուզում—Սիրիր ինձ դուն,
 Եւ կը լինիմ ծառադ արթուն:
 Ո՛վ եմ ես,—նա՛ ղյր ոտքի տակ
 Անդուլ ճօճում է արեգակ,
 Ում լսում են աստղ ու լուսին.
 Կարաւաններն երկնի վարում,
 Կարգով շրջում են միասին,—
 Ի՛մ հրամանն են կատարում:

Ես տիեզերքն էի անցնում—
 Երկիրն այնտեղ մի աննշան
 Գնտակ է,—քեզ տեսայ վրան,
 Եւ ահա յնտեղ եմ ես ապրում:
 Երկրաւոր զեղդ ինձ հրապուրեց,
 Եւ ինձ երկրի հետ պինդ կապեց.
 Ես աշխարհքից քեզ ընտրեցի,
 Եւ առայ քեզ, ու զրեցի
 Վշտից հեռու այս դիւթական

Նոսնաւէտ զրգարանում,
 Ուր որ ամբաւ քնքշանք լոկ կան,
 'Լ երջանկութիւն անմահական...
 Ինձ հետ լինել չե՞ս կամենում,
 Ասա՛, սիրո՞ւմ չես, հա՛, ինձ դուն:

ՇՈՂԵՐ

Ինձ աշխարհքից է՛ր դուրս առար.
 Որ ինձ իմ հօր անից տարար,
 Պէտք չէ ինձ քո երջանկութիւն:

Դ Ե Ի

Է՛ր աշխարհքից քեզ դուրս առայ,—
 Որ լինիմ քեզ հըւ ծառայ:
 Թող երկրաւոր աշխարհքն ունայն,
 Ասա՛ ինձ դու մի խօսք միայն,—
 Եւ տիեզերքը ծագէ՞ծագ
 Կըպտուսեմ, և քեզ արձակ՝
 Քան դիւթական իմ այս աշխարհը՝
 Մի նոր աշխարհ շուտ կըձարեմ.
 Եւ այստեղից քո ճանապարհը

Ակնթարթի մէջ կըշարեմ
Մէջ աստղերին բուսած վարդով,
Ու եղեմի ծաղիկներով:

Ես գիշերուայ հօւր—հրեղէն
Ոսկի մազեր աղջիկներէն
Քան մեղրանոց ջօղեր կ'առնեմ,
Իսկոյն երկինք կըսաւ առնեմ,
Եւ այնտեղից զուարթ դարնան
Քափուր վարդի, ծաղկի վրան
Լուսնի լուսով մարգարտաշար
Շողուն շաղեր շաղ կըտամ վար:

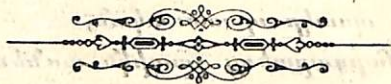
Սիրու մի խօսք ասա՛ միայն
Ինձ, սրբուհիս,—և ես երգում
Եմ տալիս քեզ ու սուրբ խոստում,
Որ երկնային անուշաձայն
Սուրբ նուագները հնչեցնեմ,
Եւ ներդաշնակ հրապոյրքով
Քեզ օրօրեմ, ունկդ լեցնեմ:
Եւ անթառամ դրախտի բոյրքով
Քեզ շուրջ պատող օդն արբեցնեմ:
Իսկ թէ այդ էլ չէ բաւական,
Ինձ մի ականարկ ցոյց տուր մենակ,

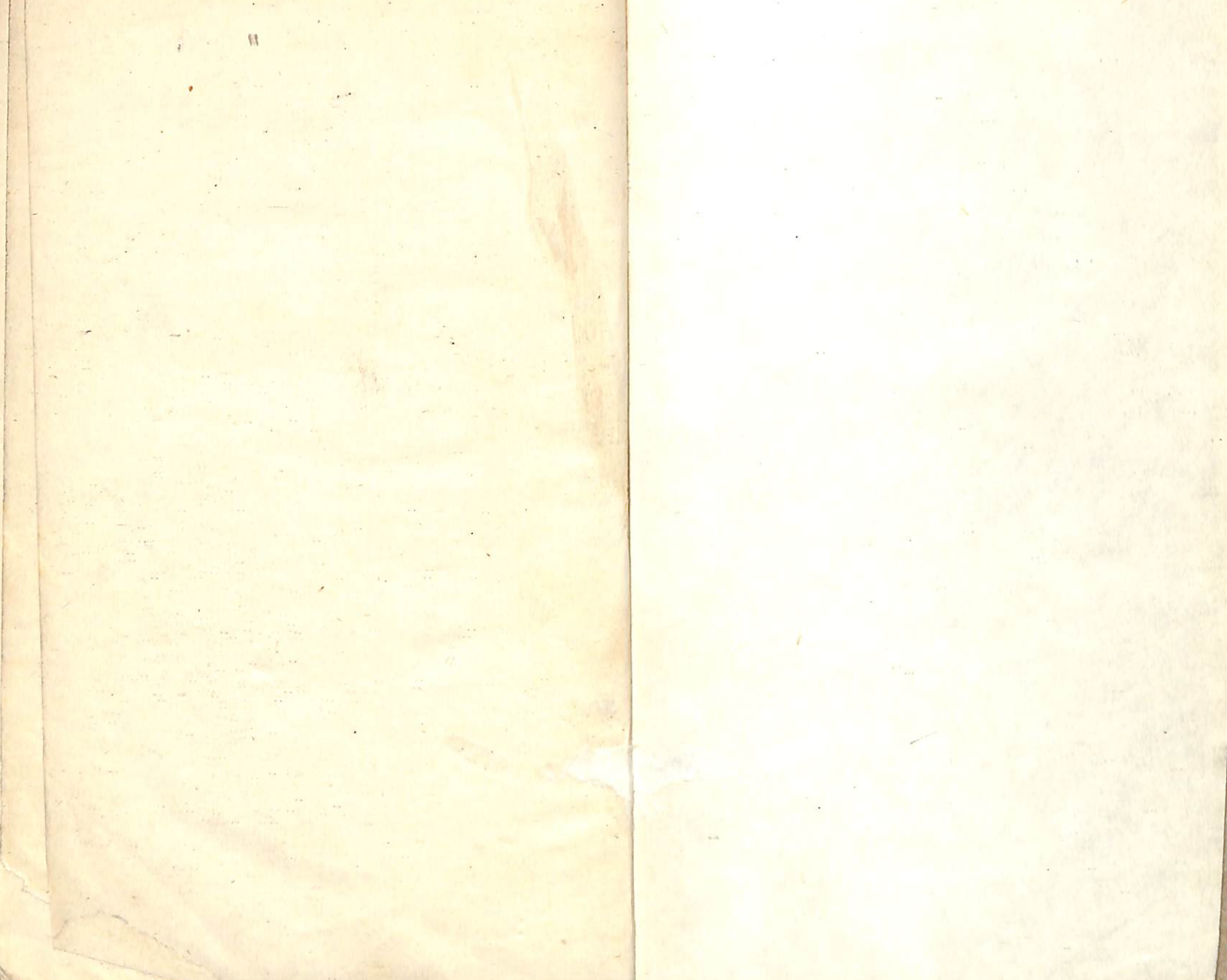
Որ ծիրանի խօր ծովի տակ
Լինիմ իսկոյն ես սուղական,
Եւ ծովային աղջիկներից
Խնդրեմ, առնեմ քեզ համար զարդ:
Որ կապուտակ ալիքներից
Թռչեմ վերև, երկինք հանդարտ,
Եւ ամպերի դշխոյն-լուսնակ
Վար իջեցնեմ ոտքերիդ տակ:

Մի խօսք ասա, և արեւը
Հասնեմ իսկոյն առանց արգելք,
Մտնեմ ոսկի արեգական
Ապարանքներ, յափշտակեմ
Նրա պսակը պատուական,
Եւ մարգարտեայ շապիկն առնեմ,
Քեզ, սրբուհիս, բերեմ նուէր:
Արշալոյսից վառվառ գոյներ
Խլեմ, ճախդ կապեմ նարօտ,
Եւ ծիածանն հօթնակամար,
Որ փայլում է զով առաւօտ,
Գօտի ածեմ մէջքիդ համար:

Ինձ մի՛ վառիր, իմ սիրահար,
 Մի խօսք ասա՛, սիրու խոստում,
 Որ ծափ-ծափի տան մեզ Համար
 Երկինք—գետինք, անհն խնդում:
 Մի խօսք ասա, տո՛ւր ինձ քո սէր,—
 Եւ սպասուհի անթիւ աստղեր,
 Կամքիդ հըւ, անհն պտտրաստ
 Մեր Հարսանքի մեծ առաջաստ...

1887

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0241719

